

PROBLEMATICA CASTRULUI ROMAN DE LA ODORHEIU-SECUIESC (JUD. HARGHITA)

Bató Attila

De la 106 d. Chr. teritoriile nord dunărene, recent cucerite s-au integrat definitiv în structurile economice, politice, sociale, culturale și militare ale Imperiului Roman. Acesta a însemnat din punct de vedere militar făurirea unui sistem defensiv similar cu cel cunoscut în celelalte provincii. Unul din elementele principale îl formau castrulele, al căror șir de pe teritoriul provinciei Dacia sunt în mare parte cunoscute, datorită săpăturilor arheologice efectuate. Dar există puncte unde existența acestor castrule nu a fost documentată cu certitudine și din acestea face parte și castrul roman de la Odorhei. Această lucrare are ca scop adunarea informațiilor referitoare la viața romană din zonă și aducerea unor argumente pentru susținerea existenței unui castru roman la Odorhei.

1. Poziție geografică și strategică

Existența castrului nici astăzi nu este dovedită de găsirea propriu-zisă a fortificației, ci este presupusă pe baza unor dovezi indirecte (material arheologic roman de diferite categorii, ștampile ale trupei cohors I Ubiorum, termele). Imediat lângă centrul orașului se află ruinele unei cetăți medievale, construită în 1562 pentru controlul secuilor, cetate numită "Székely-Támadt". Cei care au cercetat zona acestei cetăți în a doua jumătate a secolului al XIX-lea susțineau că se puteau distinge și șanțurile castrului. Cetatea astăzi este înconjurată de gospodării particulare (foarte multe lipite de zidurile acesteia), iar în incinta lui funcționează un liceu, făcând foarte anevoioasă o cercetare arheologică.

Castrul de la Odorhei bara valea Târnavei Mari și principalul drum de legătură cu bazinul Ciucului, zona care nu făcea parte din provincia Dacia. El făcea legătura între castrulele de la Inlăceni și Sânpaul. Dacă nu se acceptă existența castrului de la Odorhei, atunci rămâne o lacună în sistemul defensiv al provinciei, care permițea unor atacatori să pătrundă chiar până la Apulum.¹

2. Istoricul cercetărilor

Urmele vieții romane la Odorhei au fost semnalate încă de la mijlocul secolului al XIX-lea². În anul 1874 au fost efectuate nivelări de teren pe teritoriul fostului târg de vite, amenajări conduse de inginerul K. Vánky. Cu această ocazie a fost descoperită o clădire, înzestrată cu instalații de încălzire (hypocaustum), precum și arme, unelte din fier, ace, podoabe, fibule, monede, lucerne, cărămizi ștampilate etc. Clădirea a fost identificată cu baia castrului³. În 1894, G. Téglás efectuează sondaje la această clădire, fără prea mari succese⁴. În 1940, un colectiv condus de C. Daicoviciu trece și pe la Odorhei, dar nu găsește nimic⁵. La 19 - 20 iulie 1942, s-a aflat la fața locului I. Paulovics, a efectuat o perieghetă arheologică încercând să determine dimensiunile, forma castrului. Rezultatele sale le publică doi ani mai târziu⁶. Alte sondaje au fost efectuate în 1950 dar fără rezultate⁷. În 1963-64 au fost cercetate la Băile Homorod două turnuri de pază romane, fiind stabilite dimensiunile lor și sis-

temul lor de apărare⁸. Cercetări au fost efectuate în anii '70-'80 de către I. și G. Ferenczi. Cu această ocazie a fost trasată o secțiune în bastionul nord-vestic, a fost dezvelit cel sud -estic și au fost trasate câteva secțiuni în afara bastionului de-a lungul zidului⁹.

3. Elementele de fortificație

Elementele de fortificație, dimensiunile, orientarea castrului de la Odorhei nu au fost stabilite, dar au existat încercări de a deduce din dimensiunile cetății. Dar localizarea lui sub cetate nu este sigură. B. Orbán observa că cetatea are formă dreptunghiulară regulată, cu laturile măsurând 80 de pași, fiind înzestrați cu tumuri de colț, publicând și un plan al cetății¹⁰. G. Téglás credea de asemenea că acest castru se afla sub cetatea medievală, care a păstrat liniile castrului și că la construcția cetății au fost refolosite temelile, zidurile, materialul provenit din castru. Tot el afirma că încă se văd șanțurile castrului¹¹. I. Paulovics dădea dimensiunile de 100 x 110 pași, reluând de asemenea ipoteza lui B. Orbán și G. Téglás. El observa pe laturile de nord și de est urmele unor șanțuri romane. Zidul nu este pretutindeni perpendicular și nu se păstrează urmele plăcilor de piatră cu care a fost placat zidul castrului. În pivnița lui B. Mihályi (notar) - din strada Komis nr.5 - aflată sub zidul cetății au fost găsite urme de zid roman¹². I. și G. Ferenczi acceptă existența unui castru roman, dar fiind mai prudenți, nu o localizează sub cetate¹³.

4. Termele

În 1874 cu ocazia efectuării unor nivelări de teren pe teritoriul fostului târg de vite, condus de inginerul K. Vánky a fost dezvelită o clădire, care a fost identificată cu baia castrului. Clădirea avea 6 încăperi de dimensiuni diferite, printre care au fost identificate *frigidarium*, *tepidarium*, *caldarium*, precum și un *propnigeum* și două *praefurnia*. Intrarea în clădire a fost identificată pe latura aflată înspre cetate. Clădirea a fost înzestrată cu hypocaustum, din care s-au păstrat cărămizi, conducte, resturi de podea speciale. Materialul provenit din clădire constă din monede, arme, podoabe, o gemă cu chipul Dianei, ciocane, cuțite, cuie, o plăcută de bronz, cu inscripția *Fronto Paulini F(-ilius sau - ecit)*, un opaiț cu inscripția *Fortis*, cărămizi ștampilate cu *C(ohors) I Ub(iorum)*. Această clădire a fost pusă imediat în legătură cu castrul, dar trebuie operat cu o anumită precauție, fiindcă nu orice clădire înzestrată cu hipocaust trebuie să fie neapărat baie, sau dacă este să fie în legătură cu castrul. În 1894 G. Téglás a efectuat din nou câteva sondaje la această clădire, dar fără rezultate. După aceasta urmele au fost distruse și terenul nivelat¹⁴.

5. Așezarea civilă

Cu toate că nu au fost efectuate săpături nici în așezarea civilă pe care presupunem a fi existat între cetate și piață existența ei nu a fost contestată, ci mai mult au fost încercări de a o identifica cu una din localitățile din epoca romană, apărute la diferiți autori. Cei mai mulți localizează la Odorhei orașul *Utidaon*, care apare la Ptolemeu și re apare în Tabula Peutingeriana și la Anonimul de la Ravena¹⁵. M. Roska sugerează ideea că aici ar fi fost orașul Areopolis, iar I. Paulovics localizează aici *Praetoria Augusta*. Dar în sprijinul acestei sugeri nu sunt aduse argumente, toate rămânând ipoteze¹⁶.

6. Trupa

Trupa auxiliară atestată la Odorhei este *cohors I Ubiorum*. Prima informație despre ea o avem din timpul lui Vespasian, care reorganizează trupa din germanici după înfrângerea lor din anul 70 d. Chr., suferită de batavi în Germania Inferior¹⁷. O *cohors Ubiorum*, fără l

apare în Moesia Inferior pe o diplomă militară datată la 14 august 99 d. Chr., găsită la Oltina în secolul trecut¹⁸, apoi cunoaștem pe un prefect al trupe, pe *Caius Iunius Tertius*¹⁹ și pe un fost signifer înmormântat la Capidava în 118 d. Chr., pe nume *Marcus Cocceius Vitulus*²⁰. De asemenea, e greu de spus, dacă trupa a participat sau nu la războaiele de cucerire ale Daciei²¹ și nici nu apare în primii ani din istoria provinciei Dacia, eventual a fost mutată aici numai cu ocazia reorganizării provinciei sub Hadrian. Trupa apare în diplomele Daciei Superior de la 23 februarie 144 d. Chr.²², de la 13 decembrie 157 d. Chr.²³, și de la 1 aprilie 179 d. Chr.²⁴

Sunt cunoscute patru inscripții care pot fi puse în legătură cu trupa. Astfel, cunoaștem un prefect al trupe, pe *L(ucius) Pompeius Celer* care a ridicat o statuie lui *Hercules Invictus* la Băile Herculane, aflându-se acolo probabil pentru tratament²⁵. O inscripție imperială de la Vețel atestă, deasemenea, trupa²⁶. La Apulum apare un soldat al trupe numit *Ant. Primigenianus* (?), care a murit acolo²⁷. Singura inscripție cunoscută de la Odorhei a apărut în octombrie 1987 cu ocazia unor lucrări pe Bulevardul 1 Mai, în zona sudică a orașului. Este vorba de un veteran, *Ael(ius) Equester* fost centurion al unei trupe, dar nu menționează trupa care a servit. E vorba de o inscripție funerară pusă de veteran soției, *Aurelia Iuiuni* și lui însuși. Inscripția a fost datată în secolul III d. Chr.²⁸

Se cunosc și câteva ștampile ale trupe. La Odorhei au fost găsite ștampile cu literele C I VB, fiind citite *c(ohors) I Ub(iorum)* și care a localizat trupa aici. Au fost atribuite acestei trupe și alte ștampile de la Orheiul Bistriței, Târnăveni, Ozd, Bichiș, Valea Sângeorgiului²⁹, dar se pare că acestea aparțin altor trupe. M. Moga³⁰ este de părere că literele C I VB nu abreviază *cohors I Ubiorum*, ci o altă trupă, de exemplu pe *cohors I Ulpia Brittonum*, spunând că urmele epigrafice ale trupe se găsesc la Apulum, Băile Herculane și deci trupa ar trebui căutată în zona respectivă și că acestei trupe ar aparține ștampilele cu C I V. Dar aceste exemple nu ne dovedesc existența trupe în zona respectivă, fiindcă orice prefect al unei trupe putea să fie la Băile Herculane, fără ca acesta să însemne și staționarea trupe acolo, iar Apulum fiind o localitate importantă, nici în cazul acesta nu este obligatorie legătura între prezența unui soldat și a trupe în care servește, acolo.

7. Cercetări în zona limesului

După cum se știe noțiunea de *limes* include în afară de castre și linia înaintată a tumurilor de pază, drumurile care legau între ele diferitele elemente ale sistemului defensiv. La sfârșitul secolului trecut G. Téglás a identificat prin perieghază arheologică în zona celor două Târnave o rețea complicată de valuri, dar care par să nu dateze din perioada romană³¹. Tot el încearcă să stabilească traseul unor drumuri care legau între ele castrele și pe acestea cu interiorul provinciei. Un drum s-a identificat pe traseul Odorhei - Felicni - Văleni - Mărtiniș - Sânpaul, un altul la Odorhei - Lupeni - Înlăceni, și Odorhei - Sighișoara - Alba-Iulia³².

La Băile Homorod, pe un promontoriu, situat imediat deasupra șoselei naționale, numit "Locul Cetății" (Várhelye) a fost identificată o fortificație de pământ cu plan patrat. Fortificația era înzestrată cu un șanț de apărare și val de pământ. În interior s-au observat urmele unei barăci de lemn, iar materialul descoperit consta din ceramică romană. Fortificația a fost incendiată și părăsită încă în secolul II d.Chr. După incendierea acestui turn se construiește un altul cu plan pătrat, având dimensiunile de 36x36 m și fiind apărat tot de un șanț și un val de pământ. În interior s-au observat urme slabe de locuire, ceea ce atestă că nici această fortificație nu a durat foarte mult.

Existența unui castru roman la Odorhei pare verosimil. În primul rând distanța dintre castrele de la Îlăceni și Sânpaul pare prea mare pentru această zonă de *limes*. De aseme-

- 14, 1894, p. 213; G. Téglás, AK 19, 1895, p. 40; EM 14, 1897, p. 257; 17, 1900, p.265; J. Szeles, EM 15, 1898, p. 391; M. Roska, Székelység 3, 6, 1933, p. 50;
16. M. Roska, Székelység 3, 6, 1933, p. 50; I. Paulovics, op. cit., p. 45;
17. IDR III/4, 262;
18. CIL XVI 44; Gr. Tocilescu, AEM 11, 1877, p. 24-7; Gr. Florescu, SCIV, 1, 2, 1950, p. 130; D.Tudor, Materiale, 2, 1956, p. 611; D.Protase, Dacia NS, 6, 1962, p. 507; I.Piso - D. Benea, ZPE 56, 1984, p. 285; IDR III/4, 262; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p. 272;
19. CIL X 6015; A. Aricescu, Armata, p. 64; Gr. Florescu, SCIV, 1, 2, 1950, p.130; IDR III/4, 262; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p. 272;
20. AnnEp. 1950, 46 = 1960, 33; Gr. Florescu, SCIV, 1, 2, 1950, p. 126-138; Capidava I, 1958, p. 74, nr. 1; A. Aricescu, op. cit. p. 64, fig. 16; IDR III/4, 262; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p. 272;
- 21.K. Strobél, Untersuchungen, p. 145; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p.272;
22. IDR I 14 = CIL XVI 90; V. Christescu, op. cit. p. 69; D.Tudor, Materiale, 2, 1956, p. 611; D.Protase, Dacia NS, 6, 1962, p. 507; I.I. Russu, SCIV 23, 1, 1972, p. 74; A.Aricescu, op. cit. p. 64; I.Piso - D. Benea, ZPE 56, 1984, p. 285; IDR III/4, 262; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p. 272;
23. IDR I 15= CIL XVI 107; P. Király, op. cit. p. 12; C. Cichorius, RE, 4/1 (1900),col. 345-6; V. Christescu, op. cit. p. 68; D.Tudor, Materiale, 2, 1956, p. 611; D.Protase, Dacia N.S., 6, 1962, p. 507; I.I. Russu, SCIV, 23, 1, 1972, p. 741 A. Aricescu, op. cit. p. 64; I.Piso - D. Benea, ZPE 56, 1984, p. 285; IDR III/4, 262; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p. 272;
24. RMD 123; I. Piso - D. Benea, ZPE 56, 1984, p. 285; IDR III/4, 262; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p. 272;
25. CIL III 1571 = Ackner - Müller, nr 28; C. Cichorius, RE, 4/1(1900),col. 345-6;V. Christescu, op. cit. p. 191; I. I. Russu, Dacia N.S. 1, 1957, p. 362; D.Protase, Dacia N.S., 6, 1962, p. 507; D.Tudor, OTS, p. 27; IDR III/4, 262; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p. 272;
26. CIL III 1343, C. Cichorius, RE, 4/1(1900), col. 345-6
27. CIL III 1187; D.Protase, Dacia N.S., 6, 1962, p. 507; IDR III/4, 262; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p. 272;
28. R. Ardevan - C. Beldiár - J. Zepeczánér, SCIVA 41, 2, 1990. p.195- 201;
29. CIL III 8074, 25 a - d; IDR III/4, 262; C.C. Petolescu, SCIVA 46, 3-4, 1995, p. 272;
30. M. Moga, AMN, 7, 1970, p. 141-3;
31. G. Téglás, AK 19, 1895, p. 7- 32;
32. Idem, op. cit. p. 47-8;
33. I. și G. Ferenczi, SMTM 2, 1967, p. 55-6; I. și G. Ferenczi, Materiale 10, 1973, p. 346-7;

Die Problematik des Auxiliarkastells von Odorhallen Bezirk Harghita

Beginnend mit 106 p. Chr. wurde auch in den Territorien nördlich der Donau ein gleichartiges Verteidigungssystem, wie aus anderen Provinzen bekannt ist, gemacht. Eines der Hauptelemente waren die *castra*, aber es gibt Punkten wo die Existenz dieser *castra* noch nicht sicher dokumentiert ist und zu dieser Kategorie gehört das *castrum* von Odorhallen .

Die Forscher im vergangenen Jahrhundert lokalisierten das Auxiliarkastell unter dem Schloß "Székely - támadt ", gebaut 1562, situiert neben dem Zentrums des heutigen Stadt. Das *castrum* sperrte das Târnava Mare - Tal und die Hauptstraße im Ciucbecken, welches außerhalb des Provinz war, und bildete die Verbindung zwischen Inlăceni und Sânpaul.

1874 wurde ein Gebäude mit *hypocaustum* und mit reichem archäologischen Material gefunden. Untersuchungen gab es 1940, 1942, 1950, zwischen 1963-4 in Băile Homorod, in den Jahren '70-'80 im Schloß.

Die Befestigungselemente, Ausdehnung , Orientierung des Kastells sind heute noch nicht bekannt. Das Gebäude mit *hypocaustum* wurde mit dem Bad des Kastells identifiziert, aber dieses

Gebäude kann mit dem Bad des Praetoriums, zum Beispiel, identisch sein. Wurden auch Untersuchungen in der Zivilsiedlung, neben des castrums, noch nicht durchgeführt, welche zwischen dem Schloß und den alten Marktplatz angenommen wird. In Odorhallen hat die cohors I Ubiorum stationiert, welches aus Moesia Inferior nach Dakien, wahrscheinlich unter Hadrian, gekam und in Dacia Superior in den Militärdiplomen, in vier Inschriften und auf Ziegelstempeln erscheint wurden. Es auch zwei Schutztürme in Băile Homorod identifiziert und untersucht, die wir nur in Zusammenhang mit dem castrum aus Odorhallen bringen können.

Für die Existenz des castrums von Odorhallen plädieren der große Abstand zwischen Inlăceni und Sânpaul, die Schutztürme aus Băile Homorod, die Ziegelstempeln, die Inschrift für dem Veteran aus Odorhallen und fall das Târnava Mare - Tal nicht gesperrt war, konnte auch Apulum bedroht werden.